

1. Aby v první části přinesl jasně, přesně a krátce formulovaný manifest o svobodě slova;
2. aby zavazoval ke konkrétním opatřením, tj. aby přinášel záruky pro spisovatele a jejich práci.

Takový dokument by se měl stát součástí nových stanov našeho svazu.

A dále: Protože současná cenzurní praxe je neslučitelná s ústavou republiky, se stanovami našeho svazu a především s osobním svědomím každého spisovatele, navrhuji, aby byla zrušena. Navrhuji, aby se o této otázce na tomto shromáždění hlasovalo a aby náš sjezd v tomto smyslu pak předložil konkrétní návrh Národnímu shromáždění Československé socialistické republiky.

Protestuji proti tomu, že jsme nebyli včas seznámeni s předlohou tiskového zákona a že jsme se k němu nemohli vyjádřit. Navrhuji, aby bylo ve stanovách zakotveno právo spisovatelů předem vědět a ovlivnit každý zákon týkající se jejich existence a činnosti.

Navrhuji, aby sekretariát svazu podnikl účinná opatření pro lepší informovanost svých členů. Je zarážející, že se o některých věcech, přímo se týkajících literatury, musíme dovědět teprve z pařížského Le Mondu nebo ze západoněmeckého vysílání. Mám například na mysli dopis A. I. Solženicyna IV. sjezdu Svazu sovětských spisovatelů. Navrhuji, aby s tímto dopisem byl náš sjezd seznámen, a protože obsah tohoto dopisu už znám, vyjadřuji tímto se jmenovaným spisovatelem svoji solidaritu.

EDUARD GOLDSTÜCKER

Soudružky a soudruzi! Dovolte mi, abych se ve svých několika improvizovaných poznámkách nejdříve zastavil u dopisu Alexandra Solženicyna. Tento dopis byl znám patrně převážné většině přítomných z různých pramenů, a byl tudíž na našem sjezdu veřejným tajemstvím. Předsednictvo sjezdu, jak jste slyšeli, bylo požádáno, aby byl tento dopis přečten. Plénum s tím souhlasilo, předsednictvo dostalo, jak jsem byl informován, i písemný návrh tohoto druhu, a dopis byl přečten. Myslím, že je důležité si

přítom uvědomit, že je to záležitost týkající se Svazu sovětských spisovatelů a že bychom měli zůstat věrni zásadě, kterou reklamujeme, když jde o nás, že bychom se my, přátelé ze socialistických zemí, neměli veřejně podrobovat jeden druhému kritice, pokud jde o náš okruh působení. Tuto zásadu jsme zastávali, když přátelé naši kulturněpolitickou praxi veřejně kritizovali. Chceme-li tuto zásadu udržovat i pro sebe v platnosti, je třeba ji respektovat, i pokud jde o naše přátele. Navrhuji proto, aby přečtení dopisu A. Solženicyna bylo pokládáno za akt vnitřní informace tohoto sjezdu, aby nefiguroval ve sjezdových materiálech a aby se ho další diskuse nedotýkala. Je samozřejmé, že obsah dopisu vyvolává účast všech lidí, kteří se s ním seznámí, protože nespravedlnost vždycky vyvolává velmi silný citový afekt a silnou citovou reakci.

Předsednictvo sjezdu mi dalo k dispozici telegram, který dostalo a který ukazuje, jak tyto věci spravedlnosti a nespravedlnosti jsou velmi živé a jak se na nich chce přizívit někdy i ten, kdo má velmi malou legitimaci, aby do toho mohl mluvit. Náš sjezd dostal telegram z Mnichova od lidí, kteří se podepisují jako čs. spisovatelé v exilu, organizovaní v Pen-klubu a žijící v Německu. V telegramu žádají, aby sjezd intervenoval za uvězněného Jana Beneše a prosadil plnou vahou spisovatelů i rehabilitaci spisovatelů odsouzených v padesátých letech. Myslím, že bychom na tento telegram mohli nejlépe odpovědět tím, aby nám odesílatelé dovolili vyřizovat si vlastní věci sami a aby se neoddávali iluzi, že mohou, když se sami toho práva zřekli, nějakým způsobem ovlivňovat události v našem státě.

Vraťme se nyní k problémům, které pokládám za stěžejní a kterým by sjezd spisovatelů měl věnovat hlavní pozornost. Některých bych se rád dotkl. Byl jsem hluboce dojat úvodním projevem a diskusním příspěvkem soudruha Kundery. Myslím, že v něm byl narysován náš nynější obzor a naznačen směr našeho snažení vynikajícím způsobem. Musíme si na tomto sjezdu, a to je centrální otázka, uvědomit odpovědnost za okolnosti, za nichž jest nám žít a působit, jako lidé pera. Bez tohoto uvědomění je zde nebezpečí, že se budeme oddávat iluzím a vznášet maximální požadavky, které nejsou v souladu s možnostmi. Pak vyústí někde v absurdnu. Takovou ústřední podmínkou, za níž existujeme v těchto letech v naší společnosti, je podle mého názoru to, že ve společnosti našeho typu se zákonitě vytváří stálé napětí mezi literaturou na jedné straně a odpovědným vedením naší společnosti, strany a státu na druhé straně. Je to zákonitě stálé napětí, které vyplývá v podstatě z toho, že odpovědní vedoucí naší společnosti u vědomí obrovských úkolů, které si naše společnost dala do programu, největší, jaké si kdy jaká společnost v historii vědomě formulovala, usilují o to, aby všechny síly společnosti byly zmobilizovány a napře-

ny směrem k uskutečnění těchto velkých úkolů. Všechny síly! Přitom si uvědomují, že literatura představuje velkou mobilizační sílu. Oni ze svých hledisek docela oprávněně zdůrazňují jen tuto jedinou společenskou funkci literatury, ačkoliv literatura má celou řadu neméně důležitých poslání, zužují své posuzování literatury a jejích výsledků pouze na hledisko, do jaké míry plní tento jediný úkol mobilizační síly při mobilizaci všech sil společnosti k zvládnutí obrovských společenských úkolů.

Na druhé straně literatura se stále snaží o uplatnění všech svých ostatních společenských funkcí, ne jen té jediné, a z toho vzniká stále organické napětí, které se projevuje tím, že například na každém sjezdu naše strana, ale je tomu tak i u všech bratrských stran, více či méně konstatuje, že literatura nedrží krok se životem, že nezpodobuje dost věrně život a progresivní síly dané chvíle, že se nevěnuje dost okamžitým úkolům politickým a politicky určeným. Na druhé straně si literatura stěžuje, že se jí ponechává ve společnosti našeho typu příliš úzká cestička k její existenci, a chce své existenční možnosti rozšířit. Odmítá to stálé napětí, které se nesmí dramatizovat ani na jedné, ani na druhé straně, které musí být posouzeno vědecky a vědecky vyvozeny důsledky. Nesmí to být dramatizováno! To znamená, že na straně spisovatelů se musí uznat určité základní předpoklady, za kterých v našem typu společnosti literatura existuje a může se rozvíjet. Musí uznat základní věc, že vedoucí silou naší společnosti je a zůstane Komunistická strana Československa. Na druhé straně snahu literatury rozšířit své existenční možnosti nesmí odpovědná stranická místa posuzovat jako opoziční nálady nebo choutky, ale musí se podle mého názoru snažit sladit tyto dvě tendence, aby vznikl takový model, který by byl ku prospěchu celé společnosti.

Krok k uznání širších existenčních podmínek naší literatury ve společnosti byl učiněn rezolucí XIII. sjezdu o rozvoji kultury. Jiná věc je, že bohužel, a byli bychom neupřímní, kdybychom to zamlčovali, že tato rezoluce – na naše poměry a dosavadní historii výborná – neměla vzápětí odpovídající praxi ze strany řídicích orgánů odpovědných za rozvoj kultury a literatury. Že po dobré rezoluci přišly určité povážlivé a starost vzbuzující jevy v praxi, zejména se to nejdrastičtěji projevuje v praxi cenzurní, a to se netýká jen článků v Literárních novinách, ale týká se to vůbec cenzurní praxe, a nejen v literatuře ve vlastním slova smyslu, nýbrž i ve filmu v poslední době.

Toto zúžení literatury jen na jedinou funkci mobilizační čili bezprostředně didaktickou nebo agitační, jestliže chcete, má za následek celý řetěz úkazů, kterým jsme se ani v naší společnosti nevyhnuli. Když prisuzují literatuře tuto jedinou funkci, budu fedrovat pouze literaturu,

kteřá má okamžitý didakticko-propagační účinek, a kteřá tudíž je po této stránce pochopitelná a přijatelná co nejširším vrstvám lidí. To znamená, že pokud jde o umělecká kritéria, beru si je, formuji je podle stupně receptivity těch vrstev společnosti, které k literatuře teprve poprvé v dějinách vůbec přistupují.

A jelikož se vytvořila na základě těchto úvah fikce jednotného čtenáře, pak za takového v představách lidí odpovědných za řízení kulturní politiky automaticky platil čtenář, pokud jde o vztah k literatuře, poměrně nejzaostalejší. Tento stav jsme měli v letech tzv. kultu osobnosti. To jsme již překonali. S radostí musíme konstatovat, že dnes se už v praxi i v teorii, jak ukazuje rezoluce XIII. sjezdu, uznává, že literatura každé společnosti a každého časového úseku není jednosměrná, jednoproudová záležitost, nýbrž že je to pohyb na široké frontě, v různých proudech, a že tudíž literární tvorba i ten, kdo pečuje o literární tvorbu v naší společnosti, musí mít na paměti, že musí pečovat o literární tvorbu odpovídající všem vrstvám naší společnosti velmi různým, pokud jde o jejich receptivitu.

Drasticky jsem to kdysi formuloval tak, že v naší společnosti, jak jsme ji zdědili od kapitalismu, máme, pokud jde o vztah k literatuře, vedle lidí na úrovni doby kamenné lidí, kteří jsou na úrovni kybernetického věku. Nelze si představit čtenáře, kterého by literatura jednoho směru stejným dílem uspokojovala. To už jsme v podstatě překonali. Vyústuje to proto v úvahu, jakými procesy společenskými naše názory na literaturu a i naše literární praxe musely projít.

Dnes jde o to, aby tyto touhy uplatnit ve svém umění plnou škálu společenských funkcí literatury nebyly puncovány jako nějaké opoziční nálady, protože opozice skutečné v naší literatuře mezi našimi spisovateli není. Je třeba, aby odpovědní vedoucí naší kulturní politiky věděli, že všichni, kdo kritizujeme nedostatky, kdo se snažíme o zajištění širších životních možností literatury, umění, vědy, snažíme se o to, aby naše společnost byla o to silnější, a to společnost socialistická, že mezi námi není prakticky – až na malé výjimky, které jsou všude a kterým se říká v politické terminologii patologický okraj – odpovědných lidí, kteří by nestáli na stanovisku socialismu, to znamená na tom stanovisku, že socialismus je nevhodnější dosud vymyšlený systém společenského zřízení, který může zaručit co největší hmotný blahobyt a co největší svobodu každého jedince, zdůrazňuji může, protože to nepřijde automaticky, o to je třeba bojovat a usilovat. Napětí, o němž jsem se zmínil, je třeba vidět v jeho dialektické mnohoznačnosti z obou stran a je třeba se snažit vzít je na vědomí jako sociální fakt, který se nedá oddiskutovat a odmyslet od skutečnosti, a na

jeho základě dělat z obou stran odpovědnou kulturní politiku a umělecky pracovat, umělecky tvořit.

O toto, soudružky a soudruzi, v podstatě jde, to je podle mého názoru ústřední problém a rád kvituji, že to, co dnes říkal soudruh Hendrych dopoledne, se velmi upřímně snažilo vyjít vstříc této problematice, a je třeba si toho všimnout, je třeba se k tomu projevu vrátit a v další diskusi myšlenky řečené z jedné i z druhé strany sem směřující rozpracovat.

ANTONÍN J. LIEHM

Je tomu už pár set let, co v Evropě, jinde jako v Čechách, bývalo zvykem pořizovat na shromážděních poddaného lidu či jeho zástupců tzv. knihy žalob, a ty pak odevzdávat vrchnosti v naději, že uzná míru bezpráví či křivdy a žaloby alespoň v tom či onom punktu vyslyší. Každý z nás, jak tu sedíme, by patrně mohl za sebe i za druhé sepsat takovou knihu a recitovat ji z této tribuny celou nebo ve výňatecích v naději, že bude, když už ne vyslyšen, tedy alespoň uslyšen. Všichni to občas při různých příležitostech děláme a budeme muset dělat do té doby, dokud se nevytvoří předpoklady ke způsobu demokratičtějšímu a druhé polovině dvacátého století spíše odpovídajícímu. Já bych však tentokrát nechtěl číst žádný takový soupis, protože taková četba by se hodně protáhla a nejsem si jist, zda by byla pro všechny stejně zajímavá.

Chtěl bych naopak využít této příležitosti takříkajíc konstruktivně. Dávno mi vrtá hlavou zajímavá okolnost provázející proces demokratizace veřejného života u nás. Získali jsme poměrně rozsáhlou, i když stále ještě ne skutečnou svobodu kritiky. Kdykoli odmítáme, nesouhlasíme, pranýřujeme či ventilujeme, jsme vcelku vítáni, ovšem za předpokladu, že známe onu mez, kde tahle svoboda končí. Zcela jinak je tomu se svobodou protinávrhů a vytyčení pozitivní alternativy. Tam je od chvíle, kdy překročíme komunální úroveň, nesvoboda stále ještě téměř naprostá. To je paradox našeho veřejného a politického života, který má určité důsledky, na něž si tu a tam někdo i postěžuje, aniž řekne, co s nimi.